

TRE TEKSTER

MFSINN, høst 2017

1: Pastisj

Smittet av vold og hvordan finne voldsvaksinen. En håndbok for hjelpere

La deg inspirere av *Livet og korleis leve det* av Anne Gunn Halvorsen og skriv en **pastisj** over en eller flere av avsnittene. Det vil si at du skal etterligne tema og skrivestil, men velge ditt eget innhold. Maks 3000 ord.

2: Reiseskildring

***Jeg reiser & jeg samler på bokstaver i et slags jordpåkastelsens alfabet:
G for Gratangen Gravlund***

Skriv et personlig essay *eller* en **reiseskildring**. Teksten skal være rettet mot et allment publikum eller mot ditt eget fagfelt. Maks 15 000 tegn. Skriv også en kritisk reflekterende fagtekst på inntil 10 000 tegn om din egen tekst.

3: Faglig essay (forsøksvis)

Det litterære frøhvelv: Om skog, samtidskunst og saktetid i hovedstaden

Skriv et **faglig essay** eller en fagartikkel om et emne som opptar deg. Maks 15 000 tegn. Skriv også en kritisk reflekterende fagtekst på inntil 10 000 tegn om din egen tekst.

Smittet av vold og hvordan finne voldsvaksinen.

En håndbok for hjelpere



Studentnummer: 000000

**Smittet av vold
og hvordan finne
voldsvaksinen**

En håndbok for hjelpere

*Hustrykkeriet på Høgskolen i Sørøst-Norge
Horten*

@2017

Til kona, tenåringen og minsten

INNHOLD

Forord	4
 1 JOBBEN	
(og hvordan man unngår at kollegiet blir utbrent).....	5
 2 HJEMMET	
(og hvordan du og din partner kan puste på glørne).....	6
 3 DEG	
(og hvordan du blir hel ved)	7
 Etterord.....	8
Kilder.....	8
Takk.....	8

FORORD

EN DAG JEG VÅKNET av mobilalarmens ringetone *Dart Vader* (humoristisk som jeg er) 06.15 ville ikke dagen lysne.

Jeg er kjent for å være en våken, årvåken type. Håndsrekning er liksom min bevegelse. Klokka tikker, jeg kjører på: Først espresso til meg selv, kaffe til kona, smoothie til tenåringene og kornblanding til minsten. Så nystrøken skjorte til meg selv, leter etter bilnøklerne til kona, skriver under leirskoletillatelse til tenåringen og pakker karnevalsutstyr til minsten. Til slutt avklarer mine egne treningsplaner for ettermiddagen, legger konas fagforeningsmøte inn i Google Calendar, bryr meg om tenårings planer (uten å få svar) og bekrefter minstens vennetreff. Min sekk på mine skuldre, bærer konas utvalg av oppbevaring, bære- og transportenheter ut i bilen, tenårings North Face skulderveske graves fram og minsten får skolesekken på ryggen. Godt tempo, nesten der, alle siver ut av huset. Klokka er 07.15. Jeg er en husbond, en pappa, en psykologspesialist, og forfatter attpåtil. Jeg er kjekk & god, nærværende & ansvarsfull – jeg kan, jeg vil, jeg hjelper!

Men det lysner ikke av dag i dag. Jeg lyver per SMS til arbeidsgiver: «Syk...holder senga...vet ikke...avlyse...». Men løgnaktigheten skulle vise seg å være sannheten. For denne dagen ligner natten. I mitt indre, bakenfor espresso, nystrøkne skjorter og treningsplaner, vokser erkjennelsen: «Jeg er blitt smittet. Jeg har blitt det menneske jeg i mitt yrkesliv prøver å forstå, gi redskaper og håp til. Mørket fra voldsmannen i terapirommet er blitt mitt eget mørke». Jeg forstår ikke hva som skjer med meg, jeg vet ikke hva jeg skal gjøre, jeg ser ikke fremover. Jeg er mørk. Jeg må finne lys. En hjelper trenger hjelp. Jeg googler «utbrent».

Kapittel 1

Jobben

(og hvordan man unngår at kollegiet blir utbrent)



DET ER GÅTT FLERE UKER, men jeg er tilbake på jobben som psykologspesialist og behandler for voldelige menn. Jeg har googlet meg tilbake i full jobb. Jeg leste meg til at jeg var normal, og det var egentlig det som skulle til. Det er ikke bare jeg som kan bli smittet av tøffe psykiske belastninger i jobben som «hjelper». Stressrelaterte sykdommer utgjør ca 80% av langtidssykemeldte ifølge Statistisk sentralbyrå (SSB). Det har faktisk blitt mye forsket på blant annet PTSD «Post Traumatic Stress Disorder», *posttraumatisk stresslidelse*. Men det er ikke før i de siste årene at det har blitt forsket på hvordan hjelperne til de lidende selv kan bli lidende.

Mor Teresa

Mor Teresa forsto konseptet «Compassion Fatigue», *Omsorgstretthet*, og skrev visstnok til sine overordnede at det burde være obligatorisk med friår for nonner med stor omsorgsbelastning slik at de kunne ‘heles’: «...to allow them to heal from the effects of their care-giving work». Jeg er psykolog med voldelige menn som mitt arbeidsfelt. Andre yrkesgrupper kan ha samme type belastning, som for eksempel brannmenn, kreftsykepleiere, lærere.

Fra mørkt til lyst

Jeg snakker med traumepsykolog Rune Stuvland på Senter for stress og traumepsykologi i Oslo.

- Stress kan ha mange symptomer og endre en person emosjonelt, kognitivt, fysisk, sosialt og åndelig, forklarer han. «Kan du kartlegge meg», spør jeg modig. Han spør og jeg svarer: Jeg isolerer meg (emosjonelt), jeg har beslutningsvegring (kognitivt), jeg er evig trøtt (fysisk), jeg er irritabel og drikker kun for å slappe av (sosialt) og tviler på verdier som før var viktige for meg (åndelig). Funnene er nedslående. Men jeg våger meg med et oppfølgingsspørsmål: «Kan man bli lys i sinnet igjen, blir jeg glad i jobben min igjen, blir jeg våken igjen?». Svaret er like oppløftende som funnene er nedslående.
- Ja, svarer traumepsykologen.

Hvordan hjelpe en hjelper?

Hjelpere er ikke maskiner, men medfølende mennesker. Omsorgen har sin pris, men det er to viktige ting man kan gjøre med situasjonen: 1: Erkjenn at ditt yrke har en yrkesrisiko, 2: Vær åpen og snakk om jobben på jobben. Jobben din har et ansvar ifølge arbeidsmiljøloven.

Arbeidstaker skal beskyttes mot forhold som kan gi fysiske og psykiske skadevirkninger.

Arbeidsgiver har også et ansvar for å gi opplæring av ansatte om potensielle helsefarer.

Stop sliming

Ikke tøm dine sorger over dine kollegaer, eller som det heter i 'The Compassion Fatigue Workbook': «Stop sliming each other!» Det er et relativt godt bilde vil jeg påstå. Å forhindre og forebygge helseskader er like viktig for alle, og det er også viktig å forebygge kollegasmitte. Kollegaveiledning og faglig veiledning kan gi hjelperen tilbake sitt engasjement, sier Bang i boka Rørt, rammet og rystet. Men det fordrer en plan og Bang anbefaler å henvende seg til sjefen først for å høre hva betingelsene er.

OPPSUMMERING

Ikke slutt med alt

Du kan sikker lyve på en SMS en gang i ny og ne hvis du bare er sliten, lei dine kollegaer og ikke vil nyse på dine klienter. Men du bør ikke slutte med hverken jobben, kona, innebandytreeningen eller ølklubben. Prøv å finn balansen mellom elementene.

Arbeidsplassen din har ansvar

Blir en arbeidstaker syk av arbeidet, er forholdet styrt av et lovverk, *Arbeidsmiljøloven*.

Ansaret for din helse er både arbeidsgivers, kollegaers og arbeidstakers (individets). Tenk på det som delt omsorg.

Utbrenthet er vanlig

Prøv å sette ord på stresset. Gjør det trinnvis. Forskning viser at jo lenger du har det vondt, jo lenger tar det før kuren virker.

Kapittel 2

Hjemmet

(og hvordan du og din partner kan puste på glørne)



ROLIG UTENPÅ og urolig inni. Sånn er jeg på jobb. Men, hvordan er jeg hjemme?

- Konemooooor! Jeg prøver meg på et lystig gammeldags rop i entreen. Det er påtatt og høres mest ut som et rop om hjelp. Noe det i bunn og grunn også er. Sjefen på jobb sier jeg også må snakke med sjefen i stua. Som hjelper har jeg mange egenskaper, stoisk ro, faglig nysgjerrig, et overskuddsmenneske osv. Jeg hjem med disse ordene, kan jeg ta ordene med meg hjem?

- Rolig, Nysgjerrig, Overskudd, Tålmodighet, Respektfull, Tilstedeværende...Konemor, hva sier du, er dette ordene mine? Svaret er like nedslående som spørsmålet var optimistisk.

- Nei, sier kona.

Leirbålet er min viktigste metafor

Jeg besøker Per Isdal. En mann med flere tiår med erfaring i feltet, som hjelper, men som også selv har opplevde utbrenthet. På jobben ble han gjennom år daglig eksponert brutalitet og håpløshet. Han ble også smittet, og opplevde å miste lyset. Men han klarte å erkjenne og prate. Nå er han tilbake i jobb. Men hvordan gikk det med familien, holdt de sammen?

- Leirbålet er min viktigste metafor, sier han og gnir hendene sammen som om han prøver å få fyr ved friksjon alene. Leirbålmetoden virker. Bålet har hatt en samlende effekt på folk til alle tider. Hvorfor skulle det slutte å virke? Det er et retorisk spørsmål.

OPPSUMMERING

Gå hjem

Sett kursen mot og fullfør distansen. Gå til familien, til treningsstudio, til fjells, til senga.

Snakk

Snakk med de nærmeste.

Pust på glørne

Et forhold må pleies, det kan ikke bestå hvis det totalt neglisjeres.

Kapittel 3

Deg

(og hvordan du blir hel ved)



OM DU HADDE VÆRT EN BUTIKK hadde du måtte tatt varetelling minst én gang i halvåret. Hvor lenge siden er det du har tatt varetelling i din butikk, *livet*? Ta en vareopptelling i egne følelser, behov, gleder og vaner. Er varebeholdningen adekvat? Sjekk antall, utvalg og kvalitet. Enda en metafor på veien mot bedre helse! Rådene kommer fra Per Isdal, voldsterapeut og utbrent hjelper, forfatter, mann og far. Han måtte selv gå detaljert til verks for å få et overblikk over eget liv, helse og verdier. Hans mål var å finne balansen mellom jobb og fritid, og for å komme dit gikk han systematisk til verks. Det virket for han, så jeg teller jeg også. En rar statistikk kommer til syne. Kort oppsummert: For mange sykkelsko, overtidstimer og sukker. For lite skjønnlitteratur, sofa og grønnsaker. Men bevisstheten øker, og det er hele Isdals poeng.

Selvivaretakelse

Det står til og med i *arbeidsmiljøloven*, du har et ansvar for å ta vare på deg selv. Ved å finne en gylden balanse mellom ditt *profesjonelle jeg* og ditt *private jeg* er en forutsetning for god helse.

OPPSUMMERING

Så teller jeg deg også

Tell opp. Du er eier av butikken og kan ikke legge ned. Forandring skjer ved valg.

Snakk med dine nærmeste

Snakk med dine nærmeste. Mange av dem er mer realistiske, handlekraftige, kloke og kjærlige enn du husket..

Bli hel ved

Det kan ta tid å finne tilbake til den du engang var. Ta tiden!

ETTERORD

ESPRESSO TIL MEG SELV, kaffe til kona osv. Klokka er 06.15 og jeg er våken igjen. Og når kvelden kommer er jeg trett. Det er OK. Jeg ser lyst på framtiden. Jeg sluttet ikke med noe. Men begynte med mye. Både jeg, min arbeidsgiver og min familie er blitt litt klokere fordi jeg søkte informasjon. Og fikk hjelp! Men nå har jeg ikke tid til å surfe, klage og skrive mer nå. Det er tid for leirbål!

KILDER

Et utvalg av de viktigste kildene jeg har brukt i arbeidet med boka:

Forord og kapittel 1

<https://www.stress.org/military/for-practitionersleaders/compassion-fatigue/>

Bang, Susanne (2016). *Rørt, rammet og rystet – Faglig vekst gjennom veiledning*. Gyldendal Akademisk. (Original tittel: *Rørt, ramt og rystet: supervision og den sårede hjelper*, 2003)

Kapittel 2

Lov om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv. (arbeidsmiljøloven), LOV-2005-06-17-62

<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-62>

http://www.ssb.no/a/publikasjoner/pdf/notat_200636/notat_200636.pdf

Kapittel 3

Isdal, Per (2017). *Smittet av vold. Om sekundærtraumatisering, compassion fatigue og utbrenthet i hjelperyrkene*. Fagbokforlaget.

TAKK

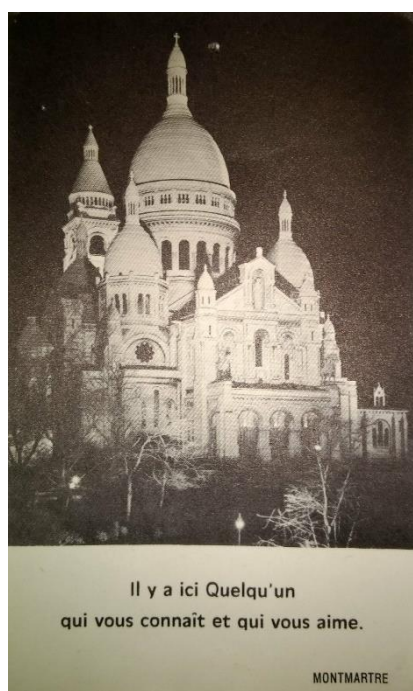
Takk til kona, tenåringen og minsten for at de har vært helt normale hele tiden. Uten dere har aldri dette prosjektet blitt gjennomført, dere har gitt meg kjærlighet og motstand hele veien.

Takk til arbeidsgiver for voldsfrie soner på jobben, leirbål og gratis kaffe. Takk til ATV Alternativ til Vold for faglig veiledning i arbeidet med denne boka.

Takk til Google, takk til statistikk og takk til offentlig transport.
Takk til metaforene: Ta varetelling i butikken & La leirbålet brenne!

Jeg reiser & jeg samler på bokstaver i et slags jordpåleggelsens alfabet:

G for Gratangen Gravlund



De spør hvordan det går.
Det er en skånsom måte å
nærme seg på: Ord
som fjerner bandasjen uten at
sårene begynner å blø.
En sky
finger over kinnet.

[...]

Kunne ha fortalt alt, men
svarer:
Bare bra. Hver på sitt vis
vet alle alt.

Kolbein Falkeid

Eg gjekk
på nyårsdagen

Ved dei trea
far min som er borte planta

Jamnt langs
vegen

Kvart tre snakka:

Fred

Lorine Niedeckers

Döden lutar sig
Över mig, ett schackproblem.
Och har lösningen.

Tomas Tranströmer

Dattera mi stjal en engel på kirkegården.

Døds-, gravferds- og sorgritualer forteller mye om mennesket, dets dennesidighetshåp og hinsidighetshåp. Mitt fremste sightseeingsprosjekt i alle land til alle tider er derfor gravsteder. Like nysgjerrig som vettskremt setter jeg stadig kursen mot dødsdestinasjonens jordlige punktum. På vagabondsk vis har jeg lett meg frem til landets, byens, religionens, kjendisenes og slektas siste stopp. Jeg reiser og jeg samler, samler på bokstavene i en slags jordpåleggelsens alfabet, og jeg nærmer meg 29: *Alexandria, Ankara, Bornholm, Bugøynes, Berlin, Bouillon, Cambridge, Cebu, Dawson Creek, Edmonton, Etna, Firenze, Hammerfest, Istanbul, Jönköping, Kiruna, Kairo, London, Luxor, Montpellier, Narvik, Oslo, Oxford, Palermo, Praha, Paris, Roma, Røst, Reykjavik, Sicilia, Singapore, Toronto, Ulefos, Veierland, Victoria Island, Willingham, York, Örebro, Åsgårdstrand, Å.*

Nå har jeg reist nordover, hjem til bygda der jeg vokste opp. Jeg er kommet for kondolanse og praktisk hjelp i forbindelse med en slektnings bisettelse. Samtidig samler jeg på bokstaver i mitt sorgens alfabet, jordpåkastelsesbokstaver. Oppe på en glenne i skogen, ovenfor Rolfesletta, ved Trolltjern nord om Hågen er hele hælvettes slekta gått i jorda.

Jeg tror ikke noen av de tohundreogåttiseks begravede har noe uoppgjort, for her er alt i den skjønneste orden. God parkering, gjerder som innhegner gravstøttene mot skog og beitedyr, nymalte porter og benker til å sørgesitte på. Gravenes lengde og bredde er holdt etter forskriftene. En lang rad med vannkanner er hengt opp ved vannuttaket, på et lite skilt står det «Til utlån». Som livet selv! Det lille kapellet står ved hovedinngangen utenfor gjerdet. Sauene beiter saktmodig, lammene er blitt store. Jeg prøver, *kirra, kirra, kirra*, men de kommer ikke til meg, *kirra kirra kirra*, jeg vet ikke lenger hva de heter. Det er senhøstes og ikke lange beitetiden igjen, noen gresstuster stikker opp av løvet, og sopp er det mye av hører jeg folk sier. Det er et virkelig lite kapell, på størrelse med en fiskarbondes vedsjå. De profesjonelle graverne oppbevarer sine verktøy her. Engang lå en ungdomskoleelev der inne i en trillebår og hvilte. Hun var ikke død, bare veldig umotivert for Operasjon Dagsverk. Kapellet blir av og til brukt som et midlertidig stoppested, når telen tar tid å tine før kistene kan senkes. Men kapellet er så lite at kistene ikke kan legges i sin fulle lengde, men må halvt støttes opp mot veggen. Den hvitmalte oktogonen, det åttekantede rommet, er ikke dimensjonert for å huse de døde kroppene, og slik forsterker kapellet åndens vertikale integrasjon, om du vil. Det er ikke

en severdighet, det er ikke et landemerke, det er ingenting å skrive hjem om. Likefullt, dette er det fredeligste stedet jeg har reist til noensinne. Og tristeste.

Om sorgen har en bokstav. Et slags livsløpets Alfa og Omega? Gravlunden er fylt med navn og bokstaver: fornavn, mellomnavn, etternavn, fødselsdato, dødsdato. Det er altså dette som står igjen av livet: kort eller langt, rotfast eller rotløst, resignert eller engasjert. Uansett, et helt liv. En siste tekstliggjøring av levd liv manifesterer seg på granittflatene som vårt minste felles multiplum. Gravskriftenes egen grammatikk: det er som om menneskets siste åndedrag blir brukt til å formulere en siste tilgivende metafor *her sovnes det inn, her hviles det i fred, her lever minnene evig.*

Jeg tar datteren min med til dette stedet nord om Hågen, det er en dannelsesreise, tenker jeg. Vi går hånd i hånd. Hånden holder fast. I sorgfellesskapet rundt den åpne graven, som snart skal lukkes, slås blikkene ned, lydene stilner av. *Av jord er du kommet.* Høsthimmelen er høy, men et vindkast virvler opp mengder av rustødt og okergult rognebærlauv, bladene hvirvler i luften, noen opp, noen ned. *Til jord skal du bli.* Datteren min slipper hånden litt og plukker opp noen blad, ser skrått opp meg, putter de i kåpelommen. Holder fast igjen. *Av jord skal du atter oppstå.*

Folk trekker seg tilbake. Det er ennå en god stund til kaffen og snittene er klare, de får stå her litt til. Haustonna må uansett vente. Nå står bygdefolket bredd i bredd med de sørgende. Igjen ved graven står den hardest sørgende, kvinnen som i sin tapstilstand er i randsonen mellom livet og døden, hun i livet, han ikke. Han som *var* jord, en sønn av en bondes bondesønn, han som sto rotfast i tradisjonene med store støvler, men med den lyseste luggen og den kvikkeste replikken. Så var han ved veis ende, han skal få sine tall og bokstaver hugget inn i granittstøtten. Lyden av kvinnens tause rop, hvorfor ventet du ikke på meg, ljomer i fjellene. Hun knytter hånden rundt en neve jord. Furene i pannen har aldri vært dypere. Så kommer hun gående til folkene sine. Vinden stilner. Sauebjellene klinger. Resten prater lavmælt, om været, oppholdsværet.

De fleste Gratangsværing er i slike situasjoner som Isak fra Sellanrå når han møter sin hardt prøvede kone som har vært i tukthus i årevis. Hun strekker seg så langt som å ville håndhilse, det får han ikke til, men han klarer et «Han kom ialdfald med godt vejr». Datteren min fyker rund. Hun er som en innleid sørgekone, alle prater litt mer, om litt mer. Se, sier hun, og de ser. Vil du ha, spør hun, og gir bort et blad. En bestemor huker seg ned og studerer bladets bestanddeler sammen med henne. Datteren min tørker bestemorens tårer med kåpeermet sitt.

En onkel manner seg opp i møtet med sørgekonens piruetter i høstløvet, et smil stryker over det værbitte. Onga, sier han, ja, de ongan. Det e no som de ska være. De va no godt han bei opphoill på en sånn en dag. Det va no bra du kom.

Den døde er i jorda nå, sammen med resten av slekta. Stedt til hvile. For døden er ikke mer, «heller ikke sorg eller skrik eller smerte. For det som før var, er borte. Og jeg og datteren min reiser sørover igjen, til livet som er.

Tilbake til virkeligheten, i vaskerommet, deiser min datters kåpe, sørgekåpe, overraskende hardt i murgulvet. Ut drysser noen tørre rognebærblad og
en Cherub!

På dannelsesreisen, på vagabonderingen med sin mor har altså datteren — innimellom sorgen og sjarmetappen på Gratangen Gravlund — sett sitt snitt til å gravrøve.

Ikke helt ulikt sin mor kanskje, som selv stjal nærmere et kilo smeltet stearin fra alterlysene i Basilique du Sacré-Cœur de Montmartre engang på 80-tallet. Det var en severdighet, det var et landemerke, det var noe å skrive hjem om. I en romantisk raptus uten sidestykke planla jeg å overmanne mitt livs store kjærlighet med et frieri, med gravrøveri. Stearinen ble pakket inn, på kortet sto det, som innskripsjonen ved altertavlen, «Il y a ici quelqu'un qui vous connait et qui vous aime», den ultimate trøst og evige kjærlighetserklæring, «Det er noen her som kjenner deg og elsker deg».

Vel, det gikk sånn passe. Men jeg fortsatte i hvert fall med å reise til kirker og kirkegårder, dog uten å samle på frieri-rekvisitter. Jeg samler bare på bokstaver. Denne reisen har bragt meg nærmere svaret: Ja, *min* sorg har en bokstav, jordpåkastelsesbokstav G.

Jeg holder cheruben i hendene. Datteren min ser på meg, tar cheruben tilbake, folder sine lubne hender rundt den. Hun kaller den Stella Charlotte Hvit. Man kan egentlig ikke ta... begynner jeg. Jeg bare låner henne litt, avbryter datteren meg. Hun var kald, mamma. Nå leker vi sammen. Jeg forstår. Hun bare låner henne, for henne var cheruben til låns, som vannkannene på gravlunden.

Stella er hugget av Carrara marmor, med blomsterkrans rundt hode og harpe i hendene, barfotet, bevinget og med et allestedsnærværende smil. Hun kjenner oss, hun elsker oss, hun tilgir oss.

Noter

Bildet er av Basilique du Sacré-Cœur de Montmartre. Påskriften lyder: «Il y a ici quelqu'un qui vous connait et qui vous aime». I min tolkning og oversettelse: den ultimate trøst og evige kjærlighetserklæring: «Det er noen her som kjenner deg og elsker deg». Bokmerket ble kjøpt av meg i Paris januar 1989.

Diktet «Alt» (avkortet) er av Kolbein Falkeid. Hentet fra *Kolbein Falkeid Utvalgte dikt*, Cappelen 2005.

Diktet er av Lorine Niedecker. Diktsamlingen *North Central* ble utgitt på Fulcrum Press i 1968. Diktsamlingen *Nord Sentralt* er utgitt på Forlaget Oktober i 2003. I Vaages gjendiktning er ordet «Fred» lagt til, et ord jeg ikke finner i originalutgaven.

Haikuen er av Tomas Tranströmer. Hentet fra *Tomas Tranströmer Dikt og prosa i samling*. Gyldendal 2011 (s. 208). Til norsk av Jan Erik Vold, I boka er haiku-diktet gjengitt i originalspråket i tillegg til Volds gjendiktning.

Ordene «dennesidighetshåp og hinsidighetshåp» har jeg lånt fra Kjartan Fløgstads innledning til skulpturen «Il Nido, Reiret» som er plassert på Røst. Hentet fra *Skulpturlandskap Nordland* (s. 95). Geelmuyden Kiese, 1992.

Jeg samler fortsatt på jordpåkastelsesbokstaver. Jeg mangler Q, X, Z, Æ.

Bruken av uttrykket «Hele hælvettes slekta» er inspirert av, og henviser til, en teateroppsetning ved Hålogaland Teater i Tromsø. <http://halogalandteater.no/produksjon/2016/twigs-hele-haelvettes-slekta>

Spørsmålet er inspirert av Jan Erik Volds dikt «Lyset, når steinen veltes» fra *Sorgen. Sangen. Veien*. Oslo: Gyldendal Norsk forlag, 1987.

Isak Sellanrå er hovedkarakteren i Knut Hamsuns *Markens Grøde*. Det står å lese: «De hilste på hverandre, hun sa goddag og rakte hånden frem, litt forkjølet, blek etter sjøsyken og reisen, Isak han bare sto der, tilslut sa han: Jaja han vart nu fint veir!». Jeg skylder derimot min takk til Inge Eidsvåg som setter kommunikasjonen mellom Inger og Isak i perspektiv i boken *I livets labyrint*, J. W. Cappelens Forlag A.S., 1996 (s. 160).

Basilique du Sacré-Cœur de Montmartre er definitivt en severdighet og et landemerke. En annen turistattraksjon i Paris er også gravplassen Cimetière du Père Lachaise, som Napoléon Bonaparte etablerte. Her er mange kjente personligheter begravd, for å nevne noen Édith Piaf, Frédéric Chopin, Molière, Oscar Wild og Marcel Proust.

Setningen henviser åpenbart til Bibelen: «Han skal tørke bort hver tåre fra deres øyne, og døden skal ikke være mer, heller ikke sorg eller skrik eller smerte. For det som før var, er borte.» (Johannes' åpenbaring 21: 4). Inge Eidsvåg avslutter kapitlet «Avslutningens problem» i *I Livets labyrint* med dette bibelverset.

Det litterære frøhvelv

Om skog, samtidskunst og saktetid i hovedstaden



Abstract

I denne faglige artikkelen drøfter jeg den nye satsingen på samtidskunst som Oslo kommune har fått i stand i forbindelse med utbyggingen av «Fjordbyen» (Bjørsvika). Implisitt i fagessayet ligger spørsmålet om hvem som definerer hva god kunst er og hvem kunsten er for? Er informasjon og inkludering av publikum en del av kuratorvisjonen, eller er det slik at kunstner og kurator holder kunsten for seg selv. Gjennom å se på bestanddelene i kunstverket Future Library ønsker jeg å få vite hvordan samtidskunst og det temporære skiller seg fra den 'stasjonære' kunsten, og om responsen fra publikum kan si noe om verdien av satsningen.

Nøkkelord:

Samtidskunst, Deichman Bjørsvika, saktetid, frøhvelv, temporære, forestillingsevne

I en tid hvor mye skal gå fort har Oslo by og kunstneren Katie Paterson laget et hundreårsprosjekt. På et papir, i en boks, i et rom, i et bibliotek, i en by, i et land langt nord skal verdens litterære hukommelse kapsles inn. Gjennom hundre år skal kunstprosjektet Future Library – Framtidsbiblioteket – vokse. Hvert år lagres et nytt hemmelig manuskript i hvelvet, sakte blir en antologi til. Ordhvelvet vil åpne seg for framtidens leser, i år 2114. I det følgende ser vi nærmere kunstverkets skog, forfattere, by, bibliotek, og tid.

Future Library — skogen

Hundre år før det litterære frøhvelvet åpner seg, i år 2014, vandrer den skotske kunstneren Katie Paterson i en skog, i en by, i et land langt nord i verden. Hun er på Vettakollen i Nordmarka, nord for Oslo. Fuglene kvitrer og kunstneren tvtitrer. Hun har fått en skog!

Her, på 59°59'10.0" N 10°41'48.6"E, hugger den visjonære og handlekraftige kunstneren ned 1000 gamle grantrær, og planter 1000 nye. Med trevirke fra de gamle skal det bygges et hvelv. Med trevirke fra de nye skal det lages papir. Mens trærne gror, årring for årring, skrives en antologi, side for side. Det er en organisk prosess, og det tar tid, hundre år tar det. Kunstnerens visjoner og ambisjoner for Future Library er som

konsentriske sirkler i Patersons forestilling:

— I imagine the tree rings as chapters in a book. The unwritten words, year by year, activated, materialized. The visitor's experience of being in the forest, changing over decades, being aware of the slow growth of the trees containing the writers' ideas like an unseen energy – that something has to come into being.

Future Library er et vidtspennende kunstverk med mange komponenter; steder, mennesker, aktiviteter, ritualer og tid. Hundreårsskogen er én av dem. Oslo kommune har stilt dette skogholtet til disposisjon. Av trevirke som ble tatt ut her – i skogen inni skogen – bygges det nå et hvelv på 15 m² som skal settes opp på det nye biblioteket i Oslo. Paterson har respekt for den gutenbergske trykkekunst og insisterer på at antologien skal trykkes. Men, er alting glemt om hundrede år? Kan vi trykke i 2114? De tusen granstiklingene som kom i jorda i 2014 blir til det papiret antologien skal trykkes på. Inntil videre, mens stiklingene gror, skriver forfatterne på hundreårsfortellingene sine.

***Future Library* — forfatteren**

«It is like a family tree, and I love it» tvitret *Future Library* den 27. oktober i år, akkompagnert av kunngjøringen av antologiens fjerde forfatteren: tyrkiske Elif Safak. Slektstreet har tre sterke grener fra før: kanadiske Margaret Atwood, britiske David Mitchell og islandske Sjóón. Alle har de kapslet inn sine fortellinger og sendt dem til framtiden, til en leser de tror finnes, men aldri får møte. Elif Safak møter utfordringen med samme undring, tvil og håp som sine slektninger i *Future Library*:

— This entire idea of writing a manuscript that will, hopefully, be read in the future is to me like writing a letter now and leaving it in a river. You don't know where it will go or who will read it – you just believe in the flow of time.

Kulturrådets direktør, Kristin Danielsen kommenterte annonseringen av ny framtidsbibliotekforfatter slik på sin facebookside: «Fjerde forfatter er valgt til et av de fineste prosjektene jeg vet om. I 2018 er det Elif Shafak som skal skrive for fremtiden. Hvorfor liker jeg dette så? Fordi det insisterer på håp. Jeg tror vi trenger det».

Tid er definitivt en komponent i *Future Library*. Mens Danielsen var biblioteksjef for Deichmanske uttalte hun også at kunstverket var «en nydelig iscenesettelse av tid». Det er også en konfronterende iscenesettelse av tid. Stiftelsen, som finner forfatterne til antologien, er ute etter litterater som har “the ability to capture the imagination of this and future generations”. At «forestillingsevne» og «tid» er nøkkelord i utvelgelsesprosessen er

forståelig. Katie Paterson har arbeidet med disse størrelsene i flere av sine kunstverk, som lyden av smeltende isbre, synet av universets mørke og kart over døende stjerner.

Tidligere kunstverk har utforsket *kosmiske* tidsspenn på millioner av år, det synes likevel som om *Future Library*s århundre er det mest utfordrende tidsaspektet. Kanskje akkurat fordi en blir konfrontert med egen *menneskelig* mortalitet? For verkene vil forbli ulest, upublisert og ukommentert i forfatterens levetid. Atwood reflekterer over hvordan mennesker i framtiden vil komme til å ønske å forstå sin fortid, og at den fortiden, det er den vi er, nå. Mitchell beskriver prosjektet som «antidote to dystopia», et slags motgift mot den dystopiske verdensanskuelsen. Mens Sján, som skrev sitt verk på islandsk, stiller spørsmålet: Vil noen forstå meg?

Future Library, et memento mori.

Lillehammer, som er blitt en UNESCO litteraturby, har invitert årets *Future Library*-forfatter til Norsk Litteraturfestival. Vanen tro, både Atwood, Michelle og Sján har gjestet festivalen i forbindelse med sine norgesopphold. Men det er lørdag 2. juni det skjer: overrekkelsesseremonien i skogen, hvor Elif Safak gir verket til kunstneren, for aldri å lese det igjen. Hun kan dog få se det igjen, i *Future Library*s hvelv i byen. Manuskriptene lagres for øvrig dypt nedi kryptene i Oslo kommunes byarkiv i påvente av at hovedbiblioteket skal ferdigstilles i 2020.

***Future Library* — byen**

Fjordbyplanen er en strategisk plan for å utvikle hovedstaden langs fjorden, og Bjørvika er ett av prosjektområdene. Bjørvika Utvikling har fått ansvar for å utvikle infrastrukturen i denne nye bydelen, inkludert de offentlige rommene. Firmaet vedtok tilbake i 2008 å bruke en prosent av investeringsbudsjettet på kunst i de offentlige rom, og kunststrategien favnet både permanente og temporære kunstverk. Anne Beate Hovind, prosjektleder for kunst i Bjørvika Utvikling og styreleder i Stiftelsen Framtidsbiblioteket, er på saken:

— Det er ingen tilfeldighet at Patersons kunstverk har resonans over hele verden nå, det rører folk. Ved å åpne for samtidskunst, åpner du for folks forestillingsevne.

Det er i et slikt visjonært jordsmonn ideene til kunstverk som «Losæter» og «Future Library» er blitt sådd. Prosjektene spenner vidt. Begge tar tid. Begge tar plass. Begge er organiske, jordnære og stille. Begge ivaretar ur; urkorn, urspråk. Begge har en kime av uro i seg, og en kime av framtidshåp. Kunstneren sammenfatter kompleksiteten slik:

— *Future Library* has nature, the environment at its core - and involves ecology, the

interconnectedness of things, those living now and still to come.

Det er noe helt annet enn å plassere en bronseskulptur permanent på en sokkel. At det er mer arbeidskrevende enn å plassere en bronseskulptur permanent på en sokkel, vet Hovind også nå:

— Bare se hva som kan skje om man gir en kunstner av Katie Patersons kaliber frie tøyler: «Jeg trenger et rom», «Jeg trenger en skog», «Jeg trenger hundre år».

***Future Library* — biblioteket**

Oslo kommunes bibliotek er Deichmanske som består av et hovedbibliotek og atten filialer rundt omkring i hovedstaden. Biblioteket er landets største og eldste folkebibliotek, grunnlagt i 1785. Et nytt moderne hovedbibliotek reiser seg nå i fjordbyen, Deichman Bjørvika. Bygget er designet av Atelier Oslo og Lund Hagem Arkitekter, designduoen bak *Future Library*s eget rom – det litterære frøhvelvet.

En gang for lenge siden hadde en visjonær bibliotekar sett for seg et slikt stille rom i biblioteket. I møte med kunstprosjektet ble gamle planer nye realiteter, fullbrakt i stillerommet «Silent Room» i Dronning Eufemias gate. Det er et særegent rom – et rom inni rommet – vesensforskjellig fra bibliotekets øvrige interiør, i form, farge og formål. Inni i hvelvet er det 100 forseglede luker til 100 manuskripter fra 100 forfattere i 100 år. Forfatterens navn og verkets tittel vil vises, og lukene lyssettes etter hvert som de fylles med ord. Slik skal publikum ikke glemme, men kunne *forestille seg* tekstenes iboende egenskaper, for *lese* får de ikke. Det frittstående lille bygget på kun femten kvadratmeter kles i trevirke fra Vettakollen. Designet inviterer til at bare en eller to skal benytte rommet ad gangen:

— The atmosphere is key in our design, aiming to create a sense of quietude, peacefulness, a contemplative space which can allow the imagination to journey to the forest, the trees, the writing, the deep time, the invisible connections, the mystery.

Det er altså akkurat her i et land langt nord, i en by, i et bibliotek, i et rom, i en boks på et papir at Katie Patersons *Future Library* – *Framtidsbiblioteket* skal huse fortellingene til framtidens leser. Stemmene til Atwood, Mitchell, Sjón, Safak og nittiseks til skal bære bud fra bibliotekets øverste etasje, med Nordmarka-gløtt. Med teleskop kunne en faktisk ha sett helt fra 59.908686°N 10.752627°E til 59°59'10.0" N 10°41'48.6"E, og enda litt lenger.

Paterson! Teleskop!

Om forfatteren

Student.

Noter

59°59'10.0" N 10°41'48.6" E. Dette er koordinatoren for den skogen hvor *Framtidsbibliotekets skog* er plantet, på Vettakollen i Nordmarka i Oslo. Koordinatoren skal komme til å spille en rolle for sirkelkomposisjonen (Vi får koordinatorene for *Framtidsbibliotekets bibliotek* på slutten av fagessayet.

Kunstverket har ganske mye aktivitet på sosiale medier som Facebook, Twitter og Instagram. Henter her:

<https://twitter.com/futurelibraryno>

<https://www.instagram.com/futurelibraryno/>

<https://www.facebook.com/Futurelibrary.no/>

59.908686°N 10.752627°E. Dette er koordinatoren for Framtidsbibliotekets eget rom i Deichman Bjørvika.

Referanser

Larsen, L. B. (2017) The Manuscripts Stored in Oslo. Hentet fra: <https://www.futurelibrary.no/#/news-and-media>

Larssen, K. (2014, 5. september). Hundreårsskogen. D2. Hentet fra:

<https://www.dn.no/d2/2014/09/02/1255/Litteratur/hundrersskogen>

<https://www.futurelibrary.no/>

<http://katiepaterson.org/>

<http://www.bjorvikautvikling.no/>

<http://blogg.deichman.no/nyedeichman/>

Vedlegg 1

Faktaramme 1: *Future Library — Framtidsbiblioteket*

Kunstverket heter «Future Library», på norsk «Framtidsbiblioteket»

Kunstneren er Katie Paterson, Skottland

Inngår i Slow Space-programmet for kunst i offentlige rom, produsert av Situations på oppdrag av Bjørvika Utvikling

Støttes av Oslo kommune ved Kulturretaten (med rommet) og Bymiljøetaten (med skogen)

Forvaltes av Future Library Trust, som fornyes hvert 4.-8. år. Stiftelsen velger forfatterne

Rommet i Deichmanske bibliotek er designet av Atelier Oslo og Lund Hagem Arkitekter i samarbeid med kunstneren

Et sertifikat som garanterer antologien ved publisering i 2114 kan kjøpes allerede, hos James Cohan Gallery, New York og Ingelby Gallery, Edinburgh/London

Faktaramme 2: *Framtidsbiblioteket på nett*

<https://www.futurelibrary.no/>
<https://twitter.com/futurelibraryno>
<https://www.instagram.com/futurelibraryno/>
<https://www.facebook.com/Futurelibrary.no/>

Faktaramme 3: *Framtidsbibliotekets forfattere (4/100)*

2018

Elif Shafak (Tyrkia)

Manuskriptets tittel: Ukjent (*Offentliggjøres 2. juni 2018*)

<http://www.elifsafak.com.tr/home>

2017

Sjón (Sigurjón Birgir Sigurðsson) (Island)

Manuskriptets tittel:

VII

Þegar enni mitt strýkst við kjólfald engla eða

Nokkuð um fallturninn, rússíbanann, snúningsbollana

og önnur tilbeiðslutæki frá tímum síð-iðnvæðingarinnar

VII

As My Brow Brushes On The Tunics Of Angels or

The Drop Tower, the Roller Coaster, the Whirling Cups

and other Instruments of Worship from the Post-Industrial Age

<https://sjon.siberia.is/>

2016

David Michell (England)

Manuskriptets tittel: *From Me Flows What You Call Time*

<http://www.davidmitchellbooks.com/>

2015

Margaret Atwood (Canada)

Manuskriptets tittel: *Scribbler Moon*

<http://margaretatwood.ca/>

Vedlegg 2

Illustrasjoner

- Framtidsbibliotekets logo
- Katie Paterson på Vettakollen
- Rommet på Deichman Bjørvika

